

הלכות מעשיות

שיעורו של מורנו הגאון הרב מצליח-חי מאזוז שליט"א

גליון קס"ח

שודר בערוץ "קול ברמה" בתכנית "בית ההוראה"

העלון מוקדש לע"נ גאון עוזנו עטרת תפארת הפוסקים מרן רבנו עובדיה יוסף בן גורג'יה זצוק"ל

הלכות בציעת הפת

נושאי השיעור:

הפסקה בין נטילת ידים לברכת המוציא. אם חביב עליו החלק הרך שבלחם, מהיכן יבצע. בציעה מלחם אחר. לחם לבן ולחם מלא, על מה יברך. מה כמות הלחם שצריך לבצוע. אופן אחיזת המאכל. טיבול הלחם במלח. מסירת הלחם מיד ליד. מי יבצע, האורח או בעל הבית. ספרדי השומע קידוש מאשכנזי. בליעת אותיות בברכות. עניית אמן בין ברכה לאכילה. דיבור קודם הבליעה. דין "מטעמת". אכילה מהלחם שבעל הבית בירך עליו. חלה שלמה וחצויה, על מה יברך. מה עדיף, לחם טרי של המאפיה או לחם ביתי. הפסיק בין הברכה לאכילה. ספק אם בירך או לא, כיצד ינהג. נתינת דבר מאכל לבעל מקצוע שאינו מברך.

הפסק בין נטילת ידים לברכת המוציא

א. שאלה: בני משפחה המסיכים לשולחן בסעודת פורים, ואחר נטילת ידים אדם דפק בדלת ובידו משלוח מנות. האם מותר לאחל לו פורים שמח, וכן האם מותר לארגן לו משלוח מנות למרות שעדיין לא בירכו המוציא על הלחם?

תשובת הרב: ראוי תמיד להסמיך כמה שיותר את ברכת על נטילת ידים לברכת המוציא.

מפני שמובא בגמרא במסכת ברכות (דף מ"ב ע"א) "תיכף לנטילה ברכה". בסוגיא שם דנו בענין מים אחרונים, שתיכף לנטילת מים אחרונים יש לברך ברכת המזון. וכך מבאר הרמב"ם ורבנו יואל וראב"ה ועוד ראשונים.

אולם דעת הרא"ש שכוונת הגמרא גם (ע"י ב"ח) על מים ראשונים שתיכף לנטילה צריך לברך המוציא. ודברי הירושלמי מסייעים לדעת הרא"ש. והובא כל זה בטור (סי' קס"ו).

וכתב מרן בשולחן ערוך: יש אומרים שאין צריך להיזהר בין נטילת ידים להמוציא, ויש אומרים שצריך להיזהר, וטוב להיזהר שלא להפסיק בין נטילה להמוציא. וכך הסכמת האחרונים ומנהג העולם להקפיד שלא להפסיק בדיבור בין הנטילה להמוציא.

ואמנם מדברי מרן משמע שזה דוקא לכתחילה. אבל כתב המשנה ברורה (סק"א) כל זה דוקא אם אמר איזה משפט, אבל אם הוא יושב לפטפט ומאריך בשיחה או שממש הולך ומתעסק באיזה ענין, לכל הדעות יש בדבר איסור גמור, כי מבואר בגמרא במסכת ברכות (דף נ"ב ע"ב) "תיכף לנטילת ידים סעודה", כלומר, שיש איסור להתעסק בדברים אחרים או לשבת לדבר ולהסיח דעת.

על פי זה כתב המשנה ברורה שאסור לאדם להתעסק באיזה עסק או מעשה עד שסיח דעתו או בשיחה הרבה, כי שיחה הרבה ודאי מביא לידי היסח הדעת.

ולכן לגבי השאלה שנשאלה האם מותר לומר לאורח פורים שמח, על פי דברי מרן ש"טוב להיזהר", אם לא נזהר ואמר לו פורים

אמרה את זה כהלכתא בלא טעמא, לכן צריך לבצוע אך ורק מהמקום האפוי יותר טוב, אלא אם כן הוא זקן וכדומה, יבצע מהמקום הרך. (הלק"ט שם).

בציעה מלחם אחר

ג. שאלה: אדם שבשבת קודש בוצע על לחם מלא, ויש מבני הבית שאינם אוהבים לאכול לחם מלא, האם הם חייבים לאכול מהלחם משנה, וכן האם הם יכולים לאכול חתיכה קטנה ביותר?
תשובת הרב: קודם כל נאמר על מה צריך לברך, על הלחם המלא או על הלחם הלבן היפה והנקי.

לחם לבן ולחם מלא, על מה יברך

אם האדם עצמו עומד לאכול משני הלחמים הללו, לא יבצע על הלחם המלא אלא על הלחם הלבן כי הוא נקי יותר ולכן הוא משובח יותר. אמנם הלחם המלא בריא יותר לעיכול וכו', אבל כיון שהלחם הלבן נקי יותר בלי סובין – יבצע עליו. כך פסק מרן בשלחן ערוך (סי' קס"ח ס"א).

וכתב הרמ"א שכל זה דוקא כאשר הוא עומד לאכול משני הלחמים, אבל אם הוא רוצה לאכול בסעודה רק מהלחם המלא ואינו מעונין בלחם השני, בזה לא שייך דיני קדימה בברכות, ויכול לבצוע על לחם מלא ולא להתייחס ללחם השני כלל ועיקר.

ומה יעשה אם חלק מבני הבית אינם אוכלים לחם מלא, האם עליהם לאכול מהלחם משנה?

כתב המשנה ברורה (סי' קס"ז ס"ק פ"ג) שבאמת המסובים צריכים לטעום מאותו הלחם משנה. ובשער הציון ביאר שכתב זאת מסברתו, ואחר כך מצא שכן כתב הגאון רבנו זלמן.

ובספר לחם אבירים להרה"ג אוהד חדאד (פ"ו סי"ב בהערה) ציין לתוספות במסכת פסחים (דף ק"ו ע"א ד"ה הוה גחין), שכתבו, אי נמי בשבת, וכגון שאין להם למסובין לחם משנה, דאז צריכים לאכול מבציעתו¹.

ראיתי בתי כנסיות שעורכים סעודה שלישית במתחם בית הכנסת, ומניחים לכולם לחם פרוס, ורק לפני המברך מניחים לחם משנה. ואחר שהוא מברך, כולם טועמים מהפרוסות שלפניהם, ואין טועמים מלחם משנה. ויש להעיר לתשומת לבם שגם בסעודה

שמח, או שאמר לו להמתין רגע כי רוצים לעשות המוציא, אפשר להקל בזה כשיש צורך (כי לפעמים האדם מסמן בידיו והאורח אינו מבין כלום), ולכן אפשר להקל ולומר לו בשתי מילים שימתין רגע. אבל לשבת לדבר או להכין לו משלוח מנות וכדומה, אומר המשנה ברורה שזה אסור לדעת כל הראשונים. ולכן אל תמתין לכולם אלא תזדרז לעשות המוציא בינך לבין עצמך ותוכל לקום ולהכין לו את המשלוח מנות.

חביב עליו הרך של הלחם, מהיכן יבצע

ב. שאלה: כידוע צריך לבצוע מהמקום שנאפה היטב. האם אדם שחביב עליו דוקא החלק הרך שבלחם, האם גם הוא צריך לבצוע מהמקום שנאפה יותר?

תשובת הרב: ידוע המעשה בגמרא במסכת סנהדרין (דף ק"ב ע"ב) על רב אשי שאמר שמחר נתחיל בסוגיא של מנשה חברנו, ובא אליו המלך מנשה בלילה ושאל אותו מהיכן בוצעים את הפת, וענה לו איני יודע, ואמר לו מנשה: אינך יודע הלכה פשוטה כזו ואתה קורא לי "חברנו"? וביקש ממנו רב אשי שיאמר לו ההלכה, והוא יגיד הלכה זו משמו בשיעור. ואמר לו מנשה שצריך לבצוע מהמקום שנקרם תחילה.

בגמרא לא נאמר הטעם לדבר. יש שכתבו שהסיבה לכך היא מפני שזה המקום המשובח יותר, וכמו שבכל מקום צריך לברך על הדבר המשובח. (עיין בני ציון ליכטמאן סי' קסז אות א', בשם הרמ"ה בסנהדרין והמאירי ורי"ו). ולפי זה נשאלת השאלה האם אדם שחביב לו יותר המקום הרך עליו לבצוע מהמקום הרך. (ע"י סי' רי"א סעיפים א' ב').

כבר דן בזה הגאון רבי ישראל יעקב חאגיז בספרו שו"ת הלכות קטנות ח"ב (סי' קפ"ח), וכתב, אפילו מי שחביב עליו מקום הרך לא יבצע אלא ממקום הקשה. ואף על גב דאמרינן בעלמא שחביב עדיף, הכא שאני דבעינן חביבותו דפת. (והובא בכף החיים אות ב'. ונראה דר"ל חשיבות הפת עדיפא, עיין ש"ע סי' קס"ח ס"א).

ויש להוסיף: כתב התורת חיים בסנהדרין, שהטעם לכך שצריך לבצוע את הפת מהמקום הקשה, הוא מפני שכאשר מברכים המוציא, הרי זה כאילו מקריבים ביכורים לה', ולכן בוצעים מהמקום שהקדים להיאפות שזה למעשה נקרא "ראשית ביכורי אדמתך", זו ההתחלה ועליה אנחנו מברכים.

מחבר הספר תורת חיים חי לפני כארבע מאות שנה. מהרש"א מזכיר אותו פעמים רבות בש"ס, ובודאי שעלינו לקבל ולהושג לדבריו. ועל כל פנים, גם אם יש מקום לדון בזה, כיון שהגמרא

¹ ומה שכתב שם בספר לחם אבירים להוכיח עוד מדברי הרא"ש (ברכות פ"ז סי' ט"ו) שכתב, וכן בהמוציא יכול כל אחד לטעום מכר שלו, אם אינן זקוקים לכר אחד, ובלבד שיהיה לכל אחד ואחד לחם משנה בשבת. עכ"ל. לענ"ד אינו מוכרח, די"ל שכונתו שזקוקים לשמוע הברכה ממנו, ולפיכך אינם רשאים לאכול מכר שלהם לפניו, אבל אינם צריכים לאכול מבציעתו.

שלישית צריך לחם משנה, (כמבואר בש"ע סימן רצ"א ס"ד), והנכון שיטעמו מלחם משנה.

איזה גודל צריך לבצוע

אם אין ערב לחיכם לחם מלא, האם יתן להם חתיכה קטנה מהלחם משנה, או שצריך לתת חתיכה הראויה להתכבד? כתב הרמ"א (סי' קס"ז ס"א) שצריך ליתן לכל אחד כזית (מפני שאם יתן פחות מכזית זה נראה כאדם צר עין. משנ"ב ס"ק ט"ו). אבל אם אינם אוהבים, אז מה יעשה? יקח שני לחמים שונים ללחם משנה, הלחם הימני יהיה לחם מלא, והלחם השמאלי יהיה לחם לבן רגיל. לעצמו יבצע מהלחם המלא, ולבני הבית יבצע מהלחם הרגיל, וכך הכל יבוא על מקומו בשלום. ואם אין לו לחם לבן שלם, יקח שני ככרות שלמים מלחם מלא, ויברך עליהם ויתן לכל אחד חתיכה קטנה?

אופן אחיזת המאכל

ד. **שאלה:** האם צריך להקפיד בברכת המוציא וכן בכל דבר שמברכים עליו, לאוחזו ביד ימין דוקא?

תשובת הרב: כל דבר שמברכים עליו יש לאוחזו ביד ימין (סי' ר"ו ס"ד), אבל בלחם הדין שונה.

כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קס"ז ס"ד): יתן שתי ידיו על הפת בשעת ברכה. [אין כוונת מרן שהלחם יהיה על השולחן ויניח את ידיו עליו, אלא כוונתו שיגביה את הלחם ויאחז אותו בעשר אצבעותיו]. וכתב מרן שזה כנגד עשר מצוות התלויות בפת, שהם: לא תחרוש בשור ובחמור יחדיו. לא תזרע כרמך כלאים. לא תחסום שור בדישו. לקט. שכחה. פאה. תרומה. מעשר ראשון. מעשר שני. הפרשת חלה. וזו הסיבה שיש עשר תיבות בברכת המוציא, ועשר תיבות בפסוק "מצמיח חציר לבהמה", וכן בפסוק "עיני כל אליך ישברו", ובפסוק "ארץ חיטה ושעורה", ובפסוק "ויתן לך האלקים", וכל זה בזכות עשר המצוות שיש לנו מחרישת האדמה ועד האכילה, ולכן יש לנו את הברכות של "ויתן לך האלקים מטל השמים ומשמני הארץ" וכו'. ולכן צריך לאחוז את הלחם בעשר אצבעותיו.

יש דבר שהרבה אנשים מקפידים להדר בו, אבל באמת אינו הידור כלל. בסעודות גדולות כמו בחתונה וברית מילה וכיוצא בזה, יש

² מפני שכאשר יש טעם למעשיו, אין חשש שייראה כצר עין. וכמו שאמרו בענין אחר איפכא, שבשבת רשאי לבצוע יותר מכביצה ולא מיהזי כרעבתנותא, דמשום חבוב מצוה הוא עושה כיון שבחול אינו עושה כן. (שבת קי"ז ע"א. וע"ע בחגיגה דף ח' ע"ב היכי דמי אילמא דליכא שהות ביום וכו'. ע"ש).

אנשים המברכים על לחם משנה, אבל באמת רק בשבת ויום טוב מביאים לחם משנה. האחרונים כתבו שגם בסעודה רביעית ראוי להביא לחם משנה. אבל בסעודות יום חול אין צורך לאחוז לחם משנה.

וצריך לאחוז את הלחם בעשר אצבעותיו, בין אם הוא בוצע על לחם שלם, או על פרוסה, בין בימות החול בין בשבת.

לא מספיק לאחוז בשתי ידיו בלי כל האצבעות. כך כתב מרן במפורש, שצריך לאחוז את הלחם בעשר אצבעותיו בגלל שיש עשר מצוות מהחרישה עד אכילת הפת.

טיבול הלחם במלח

ה. **שאלה:** האם חובה לטבול את הלחם במלח, ומה עושים כאשר אין מלח?

תשובת הרב: בגמרא במסכת ברכות (דף מ' ע"א) מבואר שצריך להמתין למלח. וכך כתב גם מרן בשלחן ערוך (סי' קס"ז ס"ה): לא יבצע עד שיביאו לפניו מלח או לפתן. והסיבה לדבר היא כדי שהלחם יהיה טעים יותר, שראוי לברך על דבר משובח.

אבל הוסיף מרן: ואם הלחם נקי, או שהוא מתובל בתבלין או במלח כעין שלנו – אין צריך להמתין.

וכתב הרמ"א: ומכל מקום מצוה להביא על כל שלחן מלח קודם שיבצע כי השלחן דומה למזבח והאכילה כקרבן ונאמר על כל קרבן תקריב מלח. והוא מגן מפני הפורענויות.

הטעמים הללו הובאו בבית יוסף, הטעם הראשון בשם שבלי הלקט, והטעם השני בשם התוספות, שכאשר אנשים ממתינים אחד לשני עד שכל אחד יטול ידיו והן ללא מצוות, השטן מקטרג עליהם, וברית מלח מיגן עליהם.

המפרשים מבארים שהקשר בין הדברים הוא שכאשר הקב"ה הפריד בין המים העליונים למים התחתונים, המים התחתונים טענו שהמים העליונים קרובים אליו, ומדוע אנחנו רחוקים, למה נגרע? הקב"ה ענה להם שמהם יוציאו מלח וישימו אותו על הקרבנות, ובוזה נחה דעתם.

כאשר השטן מקטרג על עם ישראל שעשו נטילת ידים ועדיין לא בירכו המוציא, אומר לו הקב"ה שיראה את המלח, המלח המתין אלפיים וחמש מאות שנה מזמן בריאת העולם עד ששמו אותו על הקרבנות, ואתה על הדקה הזו כולך בוער למה הם מחכים? לכן המלח מגן מפני הפורענות.

יש לחם בשפע המונח על השלחן, וכל אחד אוכל כמה שרוצה, ומה שבעל הבית נותן זה רק בשביל לטעום מלחם הברכה. באמת נחלקו בזה הראשונים, וכיון שהיום נהגו להקל לכבד את מי שגדול, אפשר להמשיך במנהג כפי דעת כמה מהראשונים, ולכן יכול לכבד את אביו שיבצע מהפת. (וע"ע בהערות איש מצליח על המשנה ברורה שם).

ספרדי השומע קידוש מאשכנזי

ה. שאלה: האם ספרדי ששומע קידוש מאשכנזי או אשכנזי ששומע מספרדי יוצא ידי חובה?

תשובת הרב: השאלה הזו מצויה מאד בישיבות, שיש בחורים ספרדים שלומדים בישיבה אשכנזית, וכן בחורים אשכנזים שלומדים בישיבה ספרדית³ והקידוש נאמר בהברה של מנהג הישיבה, ונשאלת השאלה האם הם יוצאים ידי חובה בשעה שהם טוענים שהמסורת שלהם מדורית דורות היא לדבר בהברה שלהם, ואילו הקידוש נאמר בהברה של העדה השניה.

כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קפ"ה ס"א): ברכת המזון נאמרת בכל לשון, שנאמר וברכת, ולמדו רבותינו בכל לשון שאתה מברך. זה נאמר בברכת המזון שהיא דאורייתא, וקל וחומר בכל הברכות, כי העיקר שיקיים "וברכת" – שיברך את הקב"ה.

והיות ויש לנו כלל שומע כעונה, גם אם נניח שהמבטא של חברי הוא לא המבטא הנכון, מכל מקום ודאי שאי אפשר לומר שאין שפה כזו כלל. כלומר, גם אם נאמר שזה לא לשון הקודש, מכל מקום ודאי שזו שפה שמדברים בה הרבה מאד בני אדם.

המשנה ברורה (סימן ס"ב ביאור"ל ד"ה יכול לקרותה) כתב שאם יש שפה שרק כמה בני אדם מדברים בה (כמה אנשים שקבעו לעצמם לדבר בשפה כזו, והם "המציאו שפה"), שפה כזו אינה נקראת שפה. אבל כאשר אלפים ורבות מדברים בשפה הזו, כמחצית מעם ישראל מדברים בשפה הזו – ודאי שהיא נקראת שפה. גם אם תקרא לה לשון לועזית – הרי גם בלועזית אדם יוצא ידי חובה.

אף על פי שלמסורת יש תוקף חזק מאד, וכמו שאנחנו יודעים שבמקום מנהג לא אמרינן סב"ל, אף על פי כן אדם יוצא ידי חובת הברכה כששומע אדם אחר מדבר על פי המסורת שלו.

אמנם יש דברים שצריכים להיאמר בלשון הקודש בלבד, וכמו פרשת זכור שצריך לזכור איך שכתוב בתורה הקדושה, בזה

³ כמו אצלנו בישיבה, שיש בחורים אשכנזים שלומדים אצלנו וברוך ה' לומדים טוב ועושים חיל.

מה עושים כאשר אין מלח? העולם נוהגים לטבל את הלחם בלפתן, כי בלפתן ובסלטים גם יש מלח. וגם בגמרא מוזכר מלח או לפתן.

אבל הרב כף החיים (ס"ק ל"ז) כתב שעדיף שהלחם יגע בלחם אחר, וזה על פי הקבלה, כי יש בזה סוד שמלח הוא בגימטריא 78, שזה שלוש פעמים שם הוי"ה, ואותיות של מלח ולחם הן אותן אותיות, ולכן אם אין מלח יטבול אותו בלחם אחר.

מסירת הלחם מיד ליד

ו. שאלה: ראיתי שאם הובצע מביא את הלחם ביד לא לוקחים ממנו ואומרים שזו סכנה, האם מדובר באמונה תפלה?

תשובת הרב: כך כתב מרן בשולחן ערוך (סי' קס"ז ס"ח): הובצע נותן פרוסה לפני כל אחד, והאחד נוטל פרוסה בידו. ואין הובצע נותן ביד האוכל אלא אם כן היה אבל.

למדו זאת מהפסוק במגלת איכה המתאר את ירושלים שהיא אבלה, והקב"ה אמר שאין מי שינחם אותה, ונאמר בפסוק: "פרשה ציון בידיה", היא נוטלת את פרוסת הלחם מעצמה בידיה. מדוע? כי "אין מנחם לה". – אילו היו לה מנחמים, הם היו נותנים את הפרוסה לתוך ידיה.

ולכן יש להקפיד לא לתת הלחם ביד כדרך האבלים. אלא צריך להניח על השולחן והשני יקח מהשלחן. דלא לתרע מזליה. אנשים חושבים שזו אמונה תפלה, אבל הדברים מפורשים בשולחן ערוך. וכתב המשנה ברורה (ס"ק פ"ח) שיזהר לא לזרוק את הלחם, כי יש כאלה שאם לא נותנים ביד אז הם זורקים, וצריך לשים לב לזה שלא יזרוק אלא יניח בנחת על השולחן.

הגר"ש וואזנר (קובץ מבית לוי ח"ג) הורה שעיקר הקפידא היא רק על הפרוסה של המוציא, אבל במשך הסעודה כאשר אחד רוצה להביא לחם לחברו, נראה שאין איסור לתת לתוך ידו.

מי יבצע, האורח או בעל הבית

ז. שאלה: כאשר הוריי מתארחים אצלנו בבית אני מכבד את אבי שיקדש ויבצע על הפת, והוא אומר ששמע שבעל הבית יברך על הפת. מה ההלכה בזה?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (סעיף י"ד) בעל הבית בוצע אפילו יש לו אורח גדול. כדי שיבצע בעין יפה, אבל יש אחרונים שכתבו שנהגו העולם לתת לאורח לבצוע.

הלחם חמודות כתב טעם יפה, כי בעבר מה שאדם היה מקבל בתחילת הארוחה זה מה שהיה אוכל עד סוף הארוחה, אבל היום

באמת יש בעיה לצאת ידי חובה לספרדי השומע מאשכנזי, אבל בקידוש וכדומה יצא ידי חובה.

כל האמור הוא דוקא אם מבין מה המקדש אומר. אבל אם אינו מבין זו בעיה, וזה מצוי כאשר יש תלמידים חדשים ספרדים ואינם רגילים להברה של האשכנזים, ואינם מבינים מה המקדש אומר. וכן פעמים המקדש גם תושב חו"ל, ולכן בנוסף להברה האשכנזית הם מדברים במבטא שקשה לתלמיד ספרדים להבין אותו. במקרים הללו שהשומע לא מבין את דברי הקורא – יש בעיה קשה לצאת בברכתו.

ומדוע? כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קצ"ג ס"א) שאדם יכול להוציא את חברו ידי חובה דוקא אם הוא מבין את לשונו, אבל אם אינו מבין – אינו יוצא ידי חובה.

אמנם מרן פסק כך אפילו אם המברך בירך בלשון הקודש, שאם השומע אינו מבין – אינו יוצא בשמיעה.

אבל המשנה ברורה שם כתב להקל בדיעבד אם מברך בלשון הקודש.

לדוגמא, יש נשים בחו"ל שאינן מבינות עברית, האשה מדברת צרפתית או אנגלית, והבעל מקדש בעברית, ודאי שהאשה לא מבינה מה הוא אומר. על זה אומר המשנה ברורה שכיון שמברך בלשון הקודש, אפשר להקל לאותן נשים ועמי הארץ שאינם מבינים, וכך פסק מורנו ורבנו הגאון הרב משה הלוי בספרו ברכת ה' (ח"א פ"ד).

אבל לגבי ספרדי ששומע אשכנזי שעושה קידוש, אם הוא אכן מבין אותו, ודאי שיוצא ידי חובה וכמו שאמרנו קודם, מפני שגם אם אינו מדבר בלשון הקודש, יצא. אבל אם אינו מבין מה הוא אומר יש בזה בעיה, כי מרן כתב שחייב להבין מה המברך אומר, ולכן יקדש הוא בעצמו.

ומה עושים במקרה שאין לו יין לקידוש? יש שני פתרונות לדבר. הראשון הוא שיקדש על הלחם. אבל הפתרון הזה הוא רק אם יש לו שני לחמים שלמים, ומה יעשה אם בשיבה מביאים להם חלה פרוסה, ורק אחד מהם מברך על הלחם משנה ומחלקים לכולם ממנו, וודאי שלא יתכן לעשות קידוש על חלה פרוסה.

הגאון הבן איש חי (בנידון אחר) הציע: תסתכל על הכוס של המקדש. בשעה שהמקדש אווז את הכוס, ותאמר בלחש את כל ברכת הקידוש, ובזה אתה יוצא ידי חובה אפילו שאתה לא אווז את הכוס בידך.

הפתרון הזה הוא פתרון טוב גם לבעיות אחרות. לפעמים יש בתים שהילדים התחזקו בשמירת השבת וההורים עדיין לא שומרים תורה ומצוות, אבל האב על כל פנים מקדש על היין. וכאן הבן שואל מה הוא יעשה במקרה כזה, כיצד הוא יצא ידי חובה?

הפתרון הנ"ל יכול לעזור גם כאן. כלומר, שהבן יסתכל על הכוס של האב ויברך את ברכת הקידוש בעצמו. יש עוד בעיה לגבי שתיית רוב רביעית, אבל לא נרחיב בזה עכשיו.

בליעת אותיות בברכות

ט. שאלה: חברים אומרים לי לפעמים שאני בולע אותיות בברכה, ואני אומר "ברוכה" במקום "ברוך אתה". אני חושב שאני אומר בסדר גמור, והשאלה האם באמת חייבים להקפיד בזה? ומה הדין בדיעבד אם בירכתי וחברי אמר לי שלפי דעתו בלעתי אותיות, כיצד עלי לנהוג?

תשובת הרב: קודם כל ודאי שצריך להקפיד מאד בזה. הגמרא במסכת ברכות (דף ל"ח ע"א) דנה בנוסח הברכה, לדעת תנא קמא ברכים "המוציא לחם מן הארץ", ואילו רבי נחמיה אומר שמברכים "מוציא". (ללא אות ה'). ומבואר שם שהאומר "מוציא" בודאי שיצא ידי חובה, כי פירוש המילה "מוציא" הוא שכבר הוציא את הלחם, וזהו הפירוש הנכון, כי מדובר כאן על לחם שהקב"ה ברא אותו כבר, הוציא אותו מן הארץ. ולעומת זאת אם אדם אומר "המוציא", לדעת רבי נחמיה זה בלשון הוה, וזה לא נכון כי הלחם כבר נברא. ולכן רבי נחמיה אומר שאם בירך המוציא לא יצא ידי חובתו, אבל לפי תנא קמא גם המוציא זה לשון עבר ויצא ידי חובה.

ואומרת הגמרא שהלכה שמברכים "המוציא". ונשאלת השאלה מדוע ההלכה לברך "המוציא", והרי תמיד אנחנו אומרים לעשות אליבא דכולי עלמא, ואם כן עדיף לברך "מוציא" כי זה הנוסח המוסכם לכל הדעות?

התוספות שם (בשם תלמוד ירושלמי מרצים שאם אדם יאמר "מלך העולם מוציא" יש כאן שתי אותיות מ' סמוכות זו לזו ויש חשש שיבלע אות מ', ולכן תיקנו חכמים לברך "המוציא" כדי שלא תיבלע אות מ').

זה חידוש חשוב, שחכמים העדיפו להוסיף אות ולברך בנוסח שאינו מוסכם, כדי שאדם לא יבלע אות, ורואים מכאן כמה החשיבות שלא לבלוע אותיות.

התוספות שואלים שאם כן מדוע אומרים "המוציא לחם מן", והרי גם שם יש שתי מ' סמוכות זו לזו?

ומכאן ואילך חושבנא טבא, יקפיד על כך מאד מאד, וכמו שראינו חשיבות ומעלת הענין בזה.

עניינת אמנ בין ברכה לאכילה

י. שאלה: לאחר שבירכתי המוציא קודם שטעמתי שמעתי מישהו מברך על נטילת ידים, האם עלי לענות אמנ אחר ברכתו?

תשובת הרב: כתב מרן בשלחן ערוך (ס"א קס"ז ס"ו): יאכל מיד ולא ישיח בין ברכה לאכילה. ואם שח צריך לחזור ולברך, אלא אם כן דיבר בדברים שהם לצורך הסעודה, אינו צריך לחזור לברך.

ומשמע מדברי מרן שגם אם דיבר לצורך מצוה, צריך לחזור ולברך. שהרי מרן הוציא רק דבר אחד – שדיבר בדברים ששייכים לסעודה.

למעשה כתבו האחרונים שאם שח בענין מצוה – לא יחזור לברך. מפני שיש ראשונים שדעתם שהאיסור להפסיק הוא דוקא בדברי חולין, אבל להפסיק בדברי מצוה – מותר לדבר. ואף על פי שאין הלכה כמותם, ואסור לדבר גם דברי מצוה, מכל מקום בדיעבד לא יחזור לברך, שספק ברכות להקל.

לדוגמא, בברית מילה מביאים כוס ומברכים את ברכת "כורת הברית", ולאחר הברכה מוסיפים בקשה "אלוקינו ואלקי אבותינו קיים את הילד הזה" וכו'. הבקשה אינה קשורה לברכת אשר קידש ידיד מבטן, ואין זה תקנת חז"ל אלא בקשה שנהגו להוסיפה.

הרבה פוסקים כתבו שצריך לטעום מהכוס קודם הבקשה, וכך אכן אנחנו עושים הלכה למעשה. אבל דעת בעל העיטור שלא צריך לטעום,

ואין זה חשוב הפסק, מפני שכל איסור ההפסק הוא דוקא בדברי חולין, אבל דבר מצוה ותפלה אינו חשוב הפסק.

גם הטור באורח חיים (סוף ס"א קפ"ט) ורבנו דוד אבודרהם כתבו כן. (וע"ע בכל זה בשו"ת יביע אומר ח"ז חיו"ד סימן כ"ג אות א').

נמצא שאם אדם שמע קדיש או קדושה וכיוצא בזה לאחר שבירך המוציא קודם שטעם ובטעות ענה – אף על פי שעשה איסור, מכל מקום אינו חוזר ומברך אלא יאכל מיד. וכך פסק בספר ברכת ה' (ח"א פ"ג סי"ז). וע"ע בהערות איש מצליח על המשנ"ב בסוה"ס).

לסיכום: אסור לענות אמנ בין הברכה לטעימה, ובדיעבד אם ענה – אינו חוזר ומברך.

דיבור קודם הבליעה

יא. שאלה: האם מותר לדבר לאחר שהכנסתי אוכל לתוך פי קודם הבליעה?

אומרים התוספות שכתוב בפסוק "מצמיח חציר לבהמה ועשב לעבודת האדם, להוציא לחם מן הארץ", וכיון שזו לשון הפסוק לא רצו חכמים לשנות את זה, אלא רצו להיצמד כמה שיותר ללשון הפסוק.

ועל כל פנים רואים מכאן כמה חשוב שלא לבלוע אותיות.

אדם שהחסיר אותיות, מה הדין בדיעבד

מה הדין בדיעבד? זו בעיה קשה וכלל לא פשוטה.

ונבאר את הדברים:

אדם שאמר "ברוכתה" למעשה הוא הוריד כאן אות. בהלכות קריאת שמע (סימן ס"א ס"כ) נפסק שצריך לעשות ריוח בין הדבקים ולא לבלוע אותיות. והגמרא במסכת ברכות (דף ט"ו ע"ב) אומרת על מי שנזהר בזה ומדקדק באותיותיה, שמצננים לו גיהנם. הגמרא מביאה את שמונה מילים (צמד מילים) שצריך לתת ריוח בין הדבקים – על לבבך וכו', והגמרא לא משאירה שם אפילו דוגמא אחת שלא הזכירה אותה.

רבנו יונה מוסיף שגם במילים שמסתיימות באות מ' ולאחריהן באה מילה שמתחילה באות א', גם שם צריך להקפיד כי האות א' עלולה להיבלע. (ש"ע שם סכ"א).

עם זאת, מרן בשולחן ערוך (סימן ס"ב ס"א) פסק שאם קרא ולא דקדק באותיותיה – יצא ידי חובה.

הרב כף החיים (אות ב') הביא דברי ספר החינוך, שמה שאמרו קרא ולא דקדק שיצא, אין הכוונה שאם השמיט אות אחת יצא ידי חובה, כי בזה באמת לא יצא, אלא כוונת הגמרא שלא שם רווח בין הדבקים. הדוגמאות שהביא בספר החינוך הם: על לבבכם, הכנף פתיל וכו'. בזה הוא כותב שאכן יוצא ידי חובה, כי אחרי הכל, כאשר אמר "עללבבך", למעשה הוא אמר את האות ל' רק שבמקום לעשות שתי אותיות הוא עשה אות אחת קצת ארוכה, ולכן הוא לא חיסר אות, ובזה יצא ידי חובה בדיעבד. אבל אם הוא ממש חיסר אות, וכמו שמצוי שאומרים "ברוכתה", נראה לכאורה שלא יצא ידי חובה. (והובא באליה רבה ובכף החיים ובמשנה ברורה סק"א. וע"ע בהערות מרן ראש הישיבה במהדורת איש מצליח, בסוה"ס).

ולכן למעשה, כששינה את משמעות הדברים אז הדבר ממש מהווה בעיה.

כדאי להשתדל לחפש מי שעדיין לא בירך על אותו המאכל, הוא יברך בנחת ותענה אחריו אמנ ותכוון לצאת ידי חובה.

תשובת הרב: הדבר הזה מצוי מאד, ובפרט כאשר יש כמה אנשים שיושבים לאכול יחד. הרב משנה ברורה (ס"ק ל"ה ובביאור הלכה שם) הסתפק בזה, אם הכניס כבר לתוך פיו אך עדיין לא בלע, האם מותר לו לדבר.

מרן הגר"ע יוסף זצוק"ל בשו"ת יביע אומר כתב שהמאירי והרב לקט יושר התירו בפשיטות לדבר מיד לאחר שהכניס את האוכל לתוך פיו, והוא אומר שיש הבדל בין זה לבין מטעמת וכמו שנסביר בהמשך. גם הגאון הרב משה הלוי בספרו ברכת ה' כתב שמעיקר הדין מותר לדבר מיד לאחר שהכניס את האוכל לתוך פיו.

קעת נפרט מה הבעייה שיש לכאורה בדבר הזה.

כמו שאמרנו, המאירי כתב במפורש במסכת ברכות (דף מ') שכיון שבירך אדם המוציא אסור לו לדבר עד שיתן הפרוסה לתוך פיו, ומשמע שלאחר שנתן את הפרוסה בפיו – יכול לדבר.

אבל בספר השל"ה הקדוש כתב שאפילו הכניס לתוך פיו אינו רשאי לדבר עד שיטעם ויבלע.

והביא ראיה מדין "מטעמת אינה צריכה ברכה" (ברכות דף י"ד ע"א). אשה שמבשלת ורוצה לטעום מעט מהאורז לדעת אם הוא כבר ראוי לאכילה או שעדיין לא התבשל, אומרת הגמרא ש"מטעמת אינה צריכה ברכה" – אין הטעימה שלה חשובה אכילה ואינה צריכה לברך.

לפי זה כתב השל"ה הקדוש, בשעה שאדם הכניס לתוך פיו, למרות שהוא טועם את האוכל, כיון שלא אכל ובלע – אין חיוב הברכה חל עליו עדיין, ולכן אסור לו לדבר עד שיבלע. והביא דבריו הרב מגן אברהם (סימן קס"ז ס"ק ט"ז).

אבל יש כמה וכמה פוסקים שחולקים עליו. מהר"י חגיז בספרו הלכות קטנות כתב שמותר לדבר. הוא כותב שהראיה ממטעמת אינה ראיה, מפני שהטעם שמטעמת אינה צריכה ברכה אינו משום שאדם לא בולע, כי הרי לפי דעת הרי"ף והרמב"ם גם אם אדם בולע כמות גדולה מהאוכל, גם הוא לא מברך. (יש נשים שמספיק להן לטעום בקצה הלשון מהאוכל וכבר יודעות איך יצא האוכל, אבל יש נשים שצריכות לטעום שתי כפות אורז כדי להיות בטוחות אם האורז התבשל אם לאו). לדעת הרי"ף והרמב"ם כל עוד שאינה עושה להנאה אלא אך ורק כדי להרגיש את הטעם – אינה צריכה לברך.

וכיון שמעיקר הדין אפילו אם בולע אינו צריך לברך, מוכח שהטעם שם אינו מפני שלא בלע ולא חל עליו החיוב אלא מטעם

אחר. במטעמת האדם לא מתכוון כלל לאכול, אבל כאן ודאי שהאדם מתכוון לאכול. אמנם עיקר האכילה היא הבליעה, אבל אדם אינו יכול לבלוע בלא שילעס בפיו, ואם כן נמצא שעצם הלעיסה בפיו היא חלק מהאכילה. וכך פסק הרב טל אורות, וכתב שכך מנהג רוב העולם. וכך כתב להדיא המאירי במסכת ברכות (דף מ' ע"א)⁴.

לכן מרן הגר"ע יוסף כתב שנכון להחמיר לכתחילה בשיחת חולין, אבל לענין עניית קדיש וקדושה – מותר, כיון שמעיקר הדין אפשר להקל. וכן פסק מורנו הגאון רבי משה הלוי בספרו ברכת ה' (ח"א פ"ג סי"ד), שמעיקר הדין יכול לדבר אפילו לא בלע את האוכל.

ולכן הלכה למעשה, אם אדם הכניס את האוכל לתוך פיו, אף על פי שעדיין לא בלע כלום – מותר לו לענות קדיש וקדושה. ומכל מקום בשיחת חולין ראוי להחמיר.

חלה שלמה וחצויה, על מה יברך

יב. שאלה: אדם שיש לפניו בימות השבוע חלה שלמה ועוד חצי חלה, האם עליו לבצוע מהחלה השלמה או מהחלה החצויה? **תשובת הרב:** כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קס"ח ס"א): היו לפניו חתיכות של פת ופת שלם, מברך על השלם. מפני שהשלם הוא חשוב יותר ויש מצוה לברך את הקב"ה על הדבר המשובח והמלא.

אבל כתב הרמ"א שזה דוקא אם הוא רוצה לאכול משתיהן, כגון שנשארה לו חתיכה קטנה מהחלה הראשונה, ולפיכך יצטרך לאכול גם מהחלה השלמה, וכיון שכן יברך על החלה השלמה. אבל אם יש לפניו לחם פרוס וחבילת פיתות, והוא רוצה עכשיו לאכול דוקא מהלחם הפרוס ולא מהפיתות, רשאי לברך על הלחם הפרוס, ואין צריך לברך על הפיתה השלמה. והטעם, לפי שכל דיני קדימה בברכות נוהגים רק כאשר האדם רוצה לאכול משניהם.

לדוגמא, יש על השולחן שקדים וגם תמרים, והוא נהנה יותר מהשקדים, אבל עתיד לאכול גם מהתמרים. עליו לברך על דבר שהוא ממין שבעה, כלומר לברך על התמרים ולפטור את השקדים (סי' רי"א ס"א).

⁴ כיון שבירך אדם המוציא, אסור לו לדבר עד שיתן הפרוסה לתוך פיו. עכ"ל.

ומה הדין כאשר הוא כלל לא רוצה לאכול מהתמרים? בזה אין אומרים מין שבעה עדיף ויברך קודם על התמרים, כי אינו רוצה כלל לאכול מהתמרים, אלא יברך על השקדים כרצונו.

כאן יש לפניו חצי חלה וחלה שלמה והוא יודע שיאכל גם מזה וגם מזה – עליו לברך על החלה השלמה. אבל אם הוא יודע שאם יאכל את החלה החצויה הוא לא יאכל מהחלה השלמה – בזה ודאי שיכול לברך על החצויה המוציא ואינו צריך לברך על השלם.

אם כל בני המשפחה צריכים לאכול כעת, ואמנם לאדם הראשון מספיק לאכול מהחלה החצויה, אבל תיכף יבואו שאר בני המשפחה ויאכלו את החלות האחרות, עדיף שיזכה הראשון בעצמו במצוה ויברך על החלה השלמה. מה שאמרנו שיכול לאכול מהחלה החצויה, הוא כאשר אין הכרח עכשיו לפרוס את החלה השלמה, אבל כאשר ממילא יאכלו מהחלה השלמה כעת – בזה יברך הראשון על החלה השלמה.

וכך כתב המשנה ברורה (סק"ה): ומסתברא דדוקא אם רוצה לאכול מאחד, אבל אם רצונו שיהיה הוא לאכול מזה או מזה ושניהם מונחים לפניו, אף שאינו רוצה לאכול משניהם יחד – מצוה מן המובחר לבצוע על המוקדם בפסוק ושאר המעלות.

מה עדיף, לחם טרי של המאפיה או לחם ביתי

יג. שאלה: בסעודה שלישית החלות שנאפו בבית ביום שישי לכבוד שבת, כבר יבשות מעט, ויש חלה ממאפייה, ובגלל החומרים ומשפרי האפייה שבמאפיות ששמים בהם החלות נשארות טריות ורכות, האם הנכון לברך על הלחם שנאפה בבית, או על החלות מהמאפייה?

תשובת הרב: זו שאלה שיש בה גם ענין של שלום בית. לאחר שהאשה טורחת הרבה בהכנת הלחם יש אנשים שמעקמים את הפרצוף בסעודה שלישית ורוצים חלה יותר טעימה... בנושא הזה ראיתי בין הבריות שתי דעות: יש טוענים הרי ההלכה אומרת שצריך לברך על הדבר היותר משובח, וכאן הדבר היותר משובח הוא לכאורה הלחם של המכולת, כי הוא יותר טרי ויותר טעים.

אבל יש טוענים שעדיף לברך על הלחם שאפתה עקרת הבית, משום כבוד הבריות ולאחר שהאשה טרחה ויגעה יש לאכול ממנו. הנכון הוא לברך על הלחם שנאפה בבית. מפני שמרן כתב שצריך לברך על הדבר "היותר משובח", ובהגדרה של משובח יש כמה מעלות, לחם מקמח חטה, לחם שלם, יש ענין של פת נקיה ועוד.

יש דבר שלא מופיע בשולחן ערוך אורח חיים, אלא מופיע בשולחן ערוך יורה דעה (סי' ק"י). כולנו למדנו את הגמרא במסכת ביצה (דף ג' ע"ב) שדבר איסור מתבטל בשישים, כגון תפוז של איסור שהתערב בשישים תפוזים – האיסור מתבטל. אותו דבר אם יש לנו חתיכה קטנה של בשר איסור בר מינו, שהתערבה עם עוד שישים חתיכות בשר – הרי שהיא בטלה והתערובת מותרת.

בגמרא במסכת ביצה שם מובאת דעת רבי מאיר, שאם יש דבר שרגילים למוכרו לא באריזות ולא במשקל אלא סופרים אותם אחד אחד, וכמו למשל ביצים, דבר כזה אפילו אם התערב אלף – אינו בטל מפני שהוא חשוב.

חכמים מסכימים לסברא הזו שדבר חשוב אינו מתבטל, אבל הם טוענים שרק ששה דברים נכללים בהגדרה של דבר חשוב, כגון אגוזי פרך, שהם אגוזים שבאים ממקום שנקרא פרך, רמוני באדן וכו', ורבי עקיבא מוסיף על דבריהם עוד דבר אחד שגם הוא לא בטל, והוא ככרות של בעל הבית. אם התערבה ככר כזו יחד עם ככרות אחרות – אין הככר מתבטל. וכך פסק מרן בשולחן ערוך יו"ד (סי' ק"י ס"א), שככר של בעל הבית הוא דבר חשוב ואינו מתבטל. אפילו אם התערב באלף.

אין חילוק בין ככר שנאפה היום לככר שנאפה אתמול, אלא בכל מקרה ככר של בעל הבית הוא דבר חשוב. לעומת זאת, ככר ממאפייה נקרא ככר שאינו חשוב, והוא בטל בשישים.

ולכן אם יש לאדם ככר שנאפה בבית וככר שנאפה במאפייה, דעת מרן שהככר היותר חשוב הוא הככר של בעל הבית. ועליו ראוי יותר לברך.

הפסיק בין הברכה לאכילה

יד. שאלה: אדם שדיבר מילה אחת או שתיים לאחר ברכת המוציא, האם זה נחשב הפסק? (וכגון אמא שראתה את ילדיה מתקוטטים על מקום סביב השולחן וגערה בהם).

תשובת הרב: (א). מן הדין גם מילה אחת בין הברכה לאכילה נחשבת להפסק.

אמנם כתוב בשולחן ערוך (סי' ר"ו ס"ג) לא יפסיק בין ברכה לאכילה, וכתב שם הרמ"א שהכוונה יותר מכדי דיבור⁵, ואילו פחות מכך זה לא נחשב הפסק. אבל שם מבאר המשנה ברורה שהכוונה על שתיקה, שאם שותק פחות מכדי דיבור בין הברכה

⁵ "תוך כדי דיבור", הכוונה על זמן אמירת "שלום עליך רבי".

לאכילה אין זה נחשב הפסק, אבל כאשר אדם מפסיק בדיבור, גם מילה אחת נחשבת להפסק אפילו בדיעבד.

(ב). ולכאורה לפי זה גם אם אומרת "שב פה!" בלבד, גם זה נחשב הפסק.

אבל למעשה, במקרה הזה שאמרה לבנה לשבת על ידה, בזה לא תצטרך לחזור על הברכה.

ונבאר: כתב מרן בשלחן ערוך (סימן קס"ז ס"ו) שאם אדם דיבר מדברים שהם מענין הסעודה, בדיעבד לא צריך לחזור ולברך. כגון שאמר תנו לאיש פלוני לאכול. וביאר המשנה ברורה, לאו דוקא שהוא אדם עני, אלא אפילו היה עשיר או אחד מבני הבית שאמר לו המברך שיקח לו צלחת אוכל וכדומה, זה נחשב מעניני הסעודה ואין זה נחשב הפסק.

ולכן גם כאשר היא אומרת לבנה לשבת על ידה, כוונתה שישב לאכול שם, ושיוכלו לשבת בנחת ולאכול. ולכן זה נחשב מעניני הסעודה ואינה צריכה לחזור ולברך. אבל אם דיברה מענינים אחרים, אפילו דיברה מילה אחת – זה נחשב להפסק וצריכה לחזור ולברך.

נתינת דבר מאכל לבעל מקצוע שאינו מברך

טו. שאלה: אדם שמזמין טכנאי לבית ורוצה לכבד אותו בכוס שתיה או בעוגיה אבל הטכנאי לא שומר תורה ומצוות ואינו מברך, האם מותר לו לתת לו לאכול או לשתות? ואם אסור, האם מותר לתת לו ולומר לו שבעל הבית יברך ויוציא אותו ידי חובה בברכה?

תשובת הרב: הלכה פסוקה בשולחן ערוך (סימן קס"ט ס"ב) שאסור לאדם לתת לחברו לאכול, אלא אם כן יודע בוודאות שיברך. הרמ"א כתב על זה שיש מקלים אם מדובר בעני ונותן לו אוכל בתורת צדקה, והעירו האחרונים שמשמע מהבית יוסף שאפילו בתורת צדקה לעני אסור.

ולפי זה אכן יש בעיה, אם נכנס אליך טכנאי גלוי ראש ואתה יודע שהוא לא יברך, ומצד שני הוא מבקש כוס מים, כיצד ינהג במקרה כזה?

יש מקילים להניח לו על השולחן ושימזוג לעצמו לבד. ויש מפקפקים, שמפני שאינו רשאי ליטול ללא רשות מבעל הבית, זה נחשב כמו "קאי בתרי דנהרא" וזה לא כל כך פשוט.

אמנם יש פתרון אחר, שבעל הבית יברך ויוציא אותו ידי חובה. כתב מרן בשלחן ערוך (סי' קס"ז ס"ט): מי שאינו אוכל, אינו יכול לברך ברכה כדי להוציא את האחרים האוכלים. ולכן אי אפשר לברך על העוגיה ולהוציא אותו ידי חובה אם אתה לא אוכל.

אבל אפשר לאכול אתו ביחד. תקח גם אתה כוס מים, סוכר או עוגיה מה שצריך, ותאמר לו שאתה מברך ומוציא אותו ידי חובה, ושיענה אחר כך אמן.

בדרך כלל הוא יענה אמן, כי אנשים מכבדים ועושים מה שאומרים להם. וגם אם לא יענה אמן, יוצא ידי חובה. (ש"ע סי' רי"ג ס"ב).

הגרש"ז אורבך אמר שאם לא מתאפשר לנהוג באופן הנ"ל, יתן לו ושיאכל או ישתה אף על פי שלא יברך, כי אם לא יתן לו תגרם לעוון של שנאת חנם וחילול ה'. אבל מה שאמרנו הוא הפתרון היותר הלכתי, שתקח גם אתה מדבר המאכל, תברך ותוציא אותו ידי חובה. ברוך ה' לעולם אמן ואמן.

השיעור נמסר ביום ראשון ה' אדר א' התשפ"ב

מידי יום ראשון מוסר הרב שליט"א שיעור בהלכה בערוץ "קול ברמה" בשעה 12 בצהריים
מידי יום מוסר הרב שליט"א שיעור בגמרא בדף היומי,

השיעור מופץ בתפוצה רחבה מאד, ומאזינים וצופים בו יהודים רבים בכל רחבי תבל.
ניתן להקדיש את זכות השיעורים להצלחה ולישועה, לעילוי נשמת, לרפואה וכדומה.
ניתן גם לערוך פדיון נפש.

צרו קשר בפל' 052-7108693 או בדוא"ל המערכת.

מידי שבוע בימים ראשון ושלישי, מוסר הרב שליט"א שיעורים בעיר ראשון לציון
בבתי הכנסת "באר מים חיים", "זכור לאברהם" ו"מורשת כהנים". מומלץ להצטרף.

ניתן להשיג את ספרי הרב שליט"א:

1. ספר "תורת חיים" חלק א' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשע"ח.
2. ספר "תורת חיים" חלק ב' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשע"ט, תש"ף.
3. ספר "תורת חיים" חלק ג' - הכולל את שיעורי הרב שליט"א בהלכה, שנמסרו בשנת תשפ"א.
4. ספר "הלכות מעשיות" חלק א' - הכולל שאלות ותשובות אקטואליות ומעשיות בקצרה על כל השלחן ערוך ומשנה ברורה בהלכות שבת.
5. ספר "הלכות מעשיות" חלק ב' - הכולל שאלות ותשובות אקטואליות ומעשיות בארבעת חלקי השלחן ערוך, הנהגה והשקפה.
6. שו"ת "בירורי הלכה" - הכולל שאלות ותשובות ארוכות בעומק העיון בנושאים רבים בהלכה.
7. ספר "תורת חיים" דרושים.
8. ספר "תורת חיים" על הש"ס - הכולל חידושים על הגמרא במסכת בבא מציעא פרק שנים אוחזין. וכן על סוגיות נוספות במסכתות הש"ס.

ניתן להשיג בכל רחבי הארץ בפל' 0533-121357

ניתן להצטרף לאלפים המקבלים את העלון במייל,

וכן ליצור קשר בדוא"ל - A025606532@gmail.com

עורכי העלון: הרב שלמה נחום, הרב יצחק מאזוז.

ניתן להאזין לשיעור זה ולשאר מורנו הרב שליט"א

בקו "תורת חיים" 02-5606532

וכן במערכת "קול הלשון"